

PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM-TARBIYA
JARAYONLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH

J.M.Nodirov

Namangan muhandislik-qurilish instituti katta o'qituvchisi
jahongir78@umail.uz

M.A.Xamrakulov

Namangan muhandislik-qurilish instituti katta o'qituvchisi
mansoorham@gmail.com

A.A.Abdulakimov

Namangan muhandislik-qurilish instituti stajyor-o'qituvchisi
abdulazizabdulakimov3@gmail.com

Annotatsiya: Professional ta'lim, ta'lim-tarbiya jarayoni, maqsad va vazifalar mezonlari, o'quv jarayonining mazmuni, uning yuzaga kelish shartlari, o'qituvchilar va talabalarning o'zaro ta'siri, qo'llaniladigan usullar, o'quv jarayonining o'ziga xos xususiyatlariga ko'ra qurilgan o'quv jarayoni tizimlarining modellari, ta'lim faoliyati shakllari, jarayonning vaqt bo'yicha rivojlanish bosqichlari, e'tiqod yoritilgan.

Kalit so'zlar: Professional ta'lim, ta'lim-tarbiya jarayoni, mezonlar, mazmun, shart-sharoitlar, o'zaro ta'sir, qo'llaniladigan usullar, ta'lim faoliyati shakllari.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ В
ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Наманганский инженерно-строительный институт
старший преподаватель Нодиров Ж.М.
jahongir78@umail.uz

Наманганский инженерно-строительный институт
старший преподаватель Хамракулов М.А.
mansoorham@gmail.com

Наманганский инженерно-строительный институт
стажер-преподаватель Абдулакимов А.А
abdulazizabdulakimov3@gmail.com

Аннотация: Профессиональное образование, образовательный процесс, критерии целей и задач, содержание образовательного процесса, условия его протекания, взаимодействие преподавателей и обучающихся, используемые методы, модели обучения, системы образовательного процесса, построенные с учетом конкретных особенностей процесса, выделены формы образовательной деятельности, этапы развития процесса во времени, убеждения.

Ключевые слова: Профессиональное образование, образовательный процесс, критерии, содержание, условия, взаимодействие, используемые методы, формы образовательной деятельности.

INCREASING THE EFFECTIVENESS OF EDUCATIONAL PROCESSES IN
PROFESSIONAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Namangan engineering-construction institute
senior teacher J.M. Nodirov

jahongir78@umail.uz

Namangan engineering-construction institute
Senior teacher M.A.Xamrakulov

mansoorham@gmail.com

Namangan engineering-construction institute
Trainee-teacher A.A.Abdulakimov

abdulazizabdulakimov3@gmail.com

Annotation: Professional education, educational process, criteria for goals and objectives, content of the educational process, conditions for its occurrence, interaction between teachers and students, methods used, teaching models, systems of the educational process built taking into account the specific features of the process, forms of educational activity, stages of development are highlighted process over time, beliefs.

Key words: Professional education, educational process, criteria, content, conditions, interaction, methods used, forms of educational activity.

Butun dunyo globallashuv jarayonlari sharoitida ilm-fan, texnika va madaniyat taraqqiyotining muhim omili sifatida ta'lim tizimlariga bo'lgan talabni kengaytirish, uning mazmuni, shakl va o'qitish uslublarini, ta'lim tizimlarida ta'lim-tarbiya jarayonlarini samarali tashkil etish hamda boshqarish faoliyati mexanizmlarini takomillashtirishga bo'lgan ehtiyoj yanada kuchaymoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi, 2019 yil 8 oktyabrdagi PF-5847-sonli "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi hamda 2019 yil 6 sentyabrdagi PF-5812-sonli "Professional ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmonlari, 2017 yil 20 apreldagi PQ-2909-sonli "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2017 yil 27 iyuldagi PQ-3151-sonli "Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2018 yil 5 iyundagi PQ-3775-sonli Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarorlari, 2020 yil 7 avgustdagi 466-sonli Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasida uzluksiz boshlang'ich, o'rta va

o'rtta maxsus, professional ta'lim tizimini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi Qarorlari, 2020 yil 23 sentyabrda tasdiqlangan 637-son O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar professional ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish va boshqarishning huquqiy asoslarini tashkil etadi. [1,2,3]

2030 yilgacha mo'ljallangan Birlashgan Millatlar Tashkiloti "Barqaror Taraqqiyot Dasturi"ning inklyuziv, adolatli va sifatli ta'limni ta'minlash va hayot davomida ta'lim olishni rag'batlantirishga qaratilgan maqsadlari – jahon tajribasini o'rganish asosida ta'lim tizimini rivojlantirish hamda takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Mamlakatimizda zamonaviy ta'lim tendensiyalari asosida kasbiy ta'lim tizimini isloh qilish bo'yicha keng qamrovli ishlar olib borilib, uning samaradorligini oshirish orqali malakali kadrlar tayyorlashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Aynan, bugungi kunda professional ta'lim va uning amaliy ahamiyati, professional ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish va boshqarish masalasi eng dolzarb masalalardan biriga aylandi.

Bugungi kunda hamkorlikka asoslangan holda ta'lim-tarbiya jarayonlarini rivojlantirish strategiyalari, ta'lim-tarbiya tizimining konseptual xususiyatlari va modernizatsiyalashning asosiy yo'nalishlari, ta'lim-tarbiya tizimi rivojlanishining zamonaviy islohotlari, ta'lim-tarbiya jarayonlari tizimining qiyosiy tahlillari va dinamikasiga hamda ta'lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etish va boshqarishga yo'naltirilgan ilmiy-tadqiqotlarni o'rganish alohida e'tiborga molikdir.[4]

Professional ta'lim muassasalaridagi ta'lim-tarbiya jarayoni murakkab dinamik tizimdir. Uning har bir tashkil etuvchisi (komponenti)ni, o'z navbatida, o'z tarkibiy qismlarini ham o'z ichiga olgan tizim sifatida ko'rish mumkin. Ierarxiya printsipiga ko'ra, har qanday tizim faqat yuqori darajadagi tizimning tarkibiy qismlaridan biridir. Masalan, ta'lim-tarbiya jarayonlarining har bir bosqichi unga nisbatan element bo'lib, o'zi quyi tizimli shakllanishlarga nisbatan tizimni ifodalaydi. Har qanday tizim ma'lum bir muhitdan tashqarida mavjud bo'lolmaydi, uni faqat ikkinchisi bilan o'zaro aloqada tushunish mumkin.

Shuning uchun ham ta'lim-tarbiya jarayonini tahlil qilishda tizimli yondashuv tizimning atrof-muhit bilan o'zaro ta'sirini o'rganishni o'z ichiga oladi. Tizim elementlarining ma'lum bir to'plamini o'rganish zarur, ammo bu faqat elementlar va tizimni harakatda ko'rganimizda amalga oshirilishi mumkin. Bu ularning jarayondagi ishtirokini qayd etish zarurligini anglatadi, ya'ni. vaqt o'tishi bilan doimiy o'zgarishda bo'ladi.

Shuning uchun ham ta'lim-tarbiya jarayoni dinamik tizim sifatida qaraladi. Ta'lim-tarbiya jarayonlarini dinamikada ko'rib chiqish uning qanday paydo bo'lganini, rivojlanganligini va kelajakda uni yanada rivojlantirish yo'llarini aniqlashni anglatadi.

Ta'lim-tarbiya jarayonlarini tahlil qilishda nafaqat jarayon, balki uni tayyorlaydigan barcha bosqichlar ham o'rganiladi. Ta'lim-tarbiya jarayonlaridagi tizimlarni aniqlash va tahlil qilish uchun ko'plab mezonlar mavjud.

Zamonaviy nazariy pedagogikada eng mashhurlari - maqsad va vazifalar mezonlari, o'quv jarayonining mazmuni, uning yuzaga kelish shartlari, o'qituvchilar va talabalarning o'zaro ta'siri, qo'llaniladigan usullar, o'quv jarayonining o'ziga xos xususiyatlariga ko'ra qurilgan o'quv jarayoni tizimlarining modellari, ta'lim faoliyati shakllari, jarayonning vaqt bo'yicha rivojlanish bosqichlari (bosqichlari) va boshqalar.[5]

Bizning fikrimizcha ta'lim-tarbiya jarayonlarida maqsad va vazifalarga (maqsadli mezon) ko'ra, ta'lim-tarbiya jarayonlarining tuzilishi - bu jarayonlar hal qilishga qaratilgan vazifalar to'plami (ketma-ketligi)dir. Ta'lim-tarbiyaning ko'plab maqsadlari bor, shuning uchun bu mezonni to'ldirish kerak. Masalan, ta'lim-tarbiya jarayonari sodir bo'ladigan voqe'lik sohasini - oila, maktabgach ta'lim muassasasi, maktab, kasb-hunar maktabi, texnikum, oliy ta'lim, armiya va boshqalarni ko'rsatish kerak.

Professional ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirishda quyidagilarga alohida e'tibor qaratish lozim.

- professional ta'lim muassasalari rahbarlari boshqaruv faoliyati va ularga qo'yilgan zamonaviy talablarni o'rganish;
- professional ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish va boshqarishga zamonaviy yondashuvlarni o'rganish va tahlil qilish;
- professional ta'lim-tarbiya jarayonini boshqarishning mazmuni, pedagogik shart-sharoitlari, vositalari va usullarini tahlil qilish;
- professional ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish va boshqarishga oid xorijiy mamlakatlar tajribalarini o'rganish va tahlil qilish;
- professional ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etish va boshqarishning zamonaviy modelini yaratish;
- ta'lim-tarbiya jarayonlari samaradorligini oshirishda talabalarda mustahkam milliy e'tiqodni shakllantirish.

E'tiqod — dunyoqarash negizida aks etuvchi ijtimoiy-falsafiy, huquqiy, ma'naviy-axloqiy, estetik iqtisodiy va ekologik bilimlarning takomillashgan ko'rinishi; muayyan g'oyaga bo'lgan ishonch.

E'tiqod - bu hayotda tayanch va yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qiladigan muayyan tamoyillar va dunyoqarashlarga asoslangan qat'iy qarashlar va pozitsiyalar.

E'tiqodsiz to'liq shaxs bo'lmaydi. E'tiqodlar uzoq muddatli ta'lim-tarbiyaning natijasidir. Ammo uning dastlabki bosqichlarida ham e'tiqodlar muhim rol o'ynaydi.

Talaba nafaqat ma'lum bir xatti-harakatning afzalliklari (yoki zarari) nima ekanligini tushunishi, balki ularga (birinchi misollar bilan) ishonch hosil qilishi kerak. Agar bu unga ko'rsatilmasa, faqat cheksiz tushuntirilsa va rag'batlantirilsa, unda ta'lim-tarbiya jarayonlarini sekin rivojlanadi va har doim ham ijobiy natijaga erishmaydi. Keling, oddiy misol keltiraylik.

Bolalar bog'chasida va hatto maktabda ham barcha bolalar o'qituvchilarga salom aytish kerakligini bilishadi. Nega hamma buni qilmaydi? Ishonmagan. Buni qilish kerakligi haqida etarli dalillar yo'q edi. Ta'lim va tarbiya birinchi bosqichda - bilimda, keyingi bosqichda esa – e'tiqodda to'xtadi. Tuyg'ularni shakllantirish ta'lim-tarbiya jarayonlarining yana bir ajralmas va juda muhim tarkibiy qismidir.

Insoniy his-tuyg'ularsiz, qadimgi odamlar ta'kidlaganidek, insonning haqiqatni izlashi mumkin emas. Har bir narsa tajribaga ega bo'lishi kerak va juda muhim. Befarq odamni hatto o'zini o'zi tarbiyalashga undash mumkin emas, ayniqsa, bu qiyinchilik va qiyinchiliklar bilan bog'liq bo'lsa.

Pedagoglar o'z his-tuyg'ularini yuksaltirish va ularga tayanish orqaligina talab qilinadigan me'yor va qoidalarni to'g'ri va tez idrok etishga erishadilar. Ta'lim-tarbiya jarayonlarining asosiy bosqichi - bu faoliyatdir.

Ta'lim amaliyotida u doimo qarashlar, e'tiqodlar va his-tuyg'ularning shakllanishi bilan birlashadi. Pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq, to'g'ri yo'lga qo'yilgan faoliyatning o'quv-tarbiyaviy jarayon tuzilmasida o'rni qanchalik katta bo'lsa, ta'lim samaradorligi shunchalik yuqori bo'ladi. Bu ta'limning umumiy qonuniyatlaridan biridir.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, professional ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonlari samaradorligini oshirish yuqoridagi tavsiyalarga asoslangan holda ta'lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etishni va yuqori saviyada boshqarishni taqozo etadi. Tashkil etish va boshqarishdan biriga etarli e'tibor qaratilmasligi ko'zlangan maqsadga to'liq erishilmasligiga sabab bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 637-son 2020 yil 23 sentyabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning "Professional ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5812-sonli farmoyishi, 2019 yil 6 sentyabr
3. Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasida uzluksiz boshlang'ich, o'rta va o'rta maxsus, professional ta'lim tizimini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi 466-sonli Qarori. 2020 yil 7 avgust.
4. Nodirov J.M., Shodmanov Q.O. Professional ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish va boshqarishga oid xorijiy mamlakatlar tajribalarining qiyosiy tahlili (Yaponiya misolida). "Ekonomika i sotsium" №6(109) 2023. www.iupr.ru.
5. И.П. Подласый. Педагогика. Учебник. Москва. "Высшее образование" 2007.